

## Como detectar mentiras

### III. Indicios faciais do engano

O rostro pode constituír unha fonte de información valiosa para o cazador de mentiras, porque é capaz de mentir e dicir a verdade, e a miúdo fai ambas as cousas ao mesmo tempo. O rostro adoita conter unha dobre mensaxe: por unha banda, o que o mentireiro quere mostrar; polo outro, o que quere ocultar. (...) Nun momento dado, haberá unha expresión falsa pero convincente, que ao momento seguinte será sucedida por expresións ocultadas que se autodelatan. Ata é posible que o xenuíno e o falso aparezan, en distintas partes do rostro, dentro dunha expresión combinada única.

Comecemos pola fonte menos ostensible de autodelación facial, as *microexpresións*. Estas expresións brindan un cadro completo da emoción que se procura ocultar, pero tan efémero que adoita pasar inadvertido. Unha microexpresión destella de cando en vez no rostro en menos dun cuarto de segundo. Descubrimos as microexpresións no noso primeiro estudo dos indicios do engano, hai case vinte anos. Estabamos a investigar unha entrevista filmada coa paciente psiquiátrica Mary, que xa mencionamos no capítulo 1, a que quería ocultar a súa intención de suicidarse. Na devandita película (filmada no hospital cando Mary levaba xa algunhas semanas internada), díxolle ao médico que xa non se sentía deprimida e pediulle un permiso para ausentarse do hospital durante a fin de semana para pasar un tempo coa súa familia. Máis tarde confesou que mentira para poder suicidarse unha vez libre dos controis do hospital, e admitiu que seguía sentíndose desesperadamente infeliz. No filme puidemos apreciar en Mary unha serie de encollementos de ombreiros parciais (descoidos emblemáticos) e unha diminución das súas ilustracións. Tamén asistimos a unha microexpresión: repetindo varias veces a proxección dunha mesma escena a cámara lenta, vimos unha expresión facial de completa tristeza, pero que só se presentou durante un instante, e era rapidamente seguida por un aparente sorriso.

As microexpresións son expresións emocionais que abarcan todo o rostro e duran apenas unha fracción do que duraría a

mesma expresión en condicións normais; son tan veloces que polo xeral non se ven. A figura 2 mostra a expresión de tristeza. Así conxelada sobre a páxina impresa, é fácil interpretala, pero se só se puidese vela durante a vixésimoquinta parte dun segundo (...) é moi probable que pasase desapercibida.

Tanto as microexpresións como as expresións abortadas están suxeitas aos dous inconvenientes que dificultan a interpretación da maioría dos indicios do engano. Lembremos, do capítulo anterior, o risco de Brokaw, no cal o cazador de mentiras non ten en conta as diferenzas individuais na expresión emocional. Dado que non todos os que ocultan emocións van presentar unha microexpresión ou unha expresión abortada, a súa ausencia non é indicio de verdade. Hai diferenzas individuais no control da expresión, e algúns individuos —os que chamei «mentireiros naturais»— domínanos á perfección. O segundo inconveniente é o que chamei o erro de Otelo: non advertir que certas persoas veraces pónense nerviosas ou emotivas cando alguén sospeita que a menten.

Non todos os músculos que producen as expresións faciais son igualmente fáciles de controlar: algúns son máis fidedignos que outros. Os músculos *fidedignos* son aqueles dos que non pode facerse uso para as expresións falsas: o mentireiro non os ten a súa disposición, e como tampouco pode inhibilos ou abortalos inmediatamente, cústalle ocultar a acción deses músculos ao tratar de disimular unha emoción real.

A fronte é a sede principal dos movementos musculares fidedignos. Na figura 3A represéntanse os que teñen lugar cando hai tristeza, pesar, desazón, e quizá tamén culpa. (É a mesma expresión que aparecía na figura 2, pero na figura 3A é máis fácil centrarse no que ocorre na fronte porque o resto do rostro deixouse intacto.) Nótese que as células están alzadas no seu ángulo interior. Polo común este desprazamento tamén formará un triángulo nas pálpebras superiores e unhas engurras no centro da fronte. Das persoas que nós sometemos á

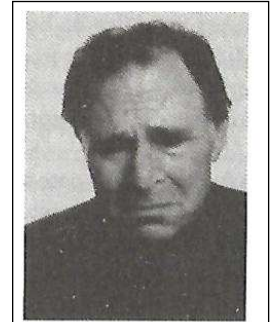
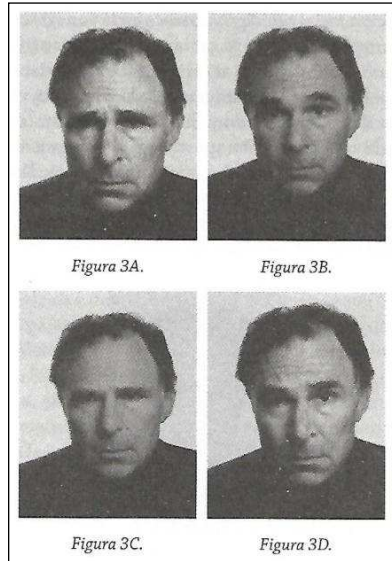


Figura 2.

75 proba, menos do 15 % eran capaces de producir este movemento de modo deliberado. Non se presentará en ningún despregamento falso destas emocións, e si cando a persoa sente tristeza ou desazón (e quizá culpa) por máis que trate de ocultala. Esta e as restantes representacións dunha expresión facial mostran unha versión extrema para maior claridade, dado que non é posible mostrar como aparece e desaparece a acción no rostro. Se un individuo ten un sentimento de tristeza non moi intenso, o aspecto da súa fronte será o da figura 3A, só que os desprazamentos serán menos marcados. Unha vez coñecida a pauta que segue unha expresión, aínda nas súas versións moderadas son detectables cando o que se ve é o movemento (como na vida real) e non unha representación estática.



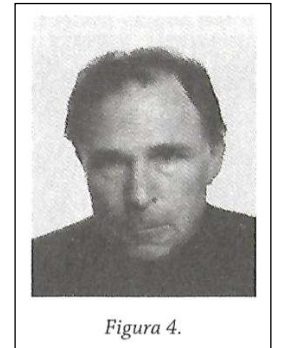
95 A figura 3B mostra os movementos musculares fidedignos que sobreveñen cando hai temor, inquietude, apreñión ou terror. As cellas están levantadas e aproxímanse entre si. Esta combinación de accións é extremadamente difícil de realizar de maneira deliberada: menos do 10 % dos nosos examinados puideron facelo. Apréciase así mesmo como sobe a pálpebra superior e ponse tenso o inferior, marca típica do temor.

As figuras 3C e 3D sinalan as accións das cellas e pálpebras propias da rabia e a sorpresa. Outras emocións non se caracterizan por movementos de cellas e pálpebras idiosincrásicos. Os das figuras 3A e 3B non son fidedignos: todo o mundo pode facelos, e polo tanto aparecerán en expresións falsas e son á vez facilmente disimulables. Incluímoslos para redondear a idea de como as cellas e pálpebras sinalan as emocións, de tal modo que sexa máis evidente o contraste do aspecto que presenta o rostro coas accións fidedignas da figura 3A e 3B.

Os movementos das cellas que aparecen nas figuras 3C e 3D

(cara abaixo ou cara arriba) son as expresións faciais máis frecuentes. Adoitan utilizarse como sinais de conversación a fin de acentuar ou salientar certas partes do discurso. A elevación das cellas tamén serve como signo de interrogación ou de exclamación, e como emblema de desconfianza e de escepticismo.

Outra acción facial fidedigna aparece na zona da boca. Unha das mellores claves sobre a rabia son os beizos afinados, aínda que ningún deles chupe ao outro nin estean forzosamente apertados, pero si cunha diminución da zona vermella visible. Para a maioría da xente é moi difícil executar esta acción, e comprobei que a miúdo aparece cando alguén empeza a anoxarse, aínda antes de que el mesmo se dea de conta. Con todo, é un movemento moi sutil, e facilmente ocultable con algún sorriso. A figura 4 mostra como cambia esta acción o aspecto dos beizos.



Paul Ekman, *Como detectar mentiras*, páxinas 129-142.

#### Actividades

1. Relaciona os termos das dúas columnas:

- |                    |   |
|--------------------|---|
| a) Risco de Brokaw | • A xente que di a verdade pode mostrar indicios de mentir    |
| b) Erro de Otelo   | • A xente que miente pode mostrar indicios de dicir a verdade |

2. Sinala se as seguintes afirmacións son verdadeiras ou falsas:

1.-Unha microexpresión dura apenas unha fracción de segundo	
2.-O erro de Otelo consiste en crer que alguén que di a verdade miente	
3.-A fronte é a sede dos movementos musculares que revelan a falsidade	
4.-O rostro pode mentir e dicir a verdade <i>ao mesmo tempo</i>	
5.-Os músculos fidedignos son os que se usan para finxir expresións falsas	
6.-Unha das claves de que unha persoa sente rabia son os beizos afinados	

- Pode o rostro ser unha fonte de información sobre o engano? (Liñas 1-10).
- Explica que son as microexpresións e a súa relación coa detección do engano. (Liñas 11-40).
- Que son os músculos fidedignos? Poden activarse a vontade? (Liñas 58-75).
- Argumenta sobre a detección do engano a partir do rostro? (Liñas 1-130).